

Forbrugernes Principssager – en ny dansk retshjælpsordning

af Sonny Kristoffersen, Forbrugerrådet og Advokatfirmaet Lindh Stabell Horten

Sonny Kristoffersen
sk@fbr.dk eller skr@lshlaw.dk

Den enkelte forbruger viger ofte tilbage fra at tage den økonomiske risiko, der er forbundet med at søge sin ret ved at gå til en domstol med fx en erstatningssag. Artiklen præsenterer en ny retshjælpsordning, som giver private øget mulighed for, at sager af principiel betydning kan blive afgjort af dommere. Den første af fem sager under behandling handler om ulykkesdefinitionen.

Forbrugerrådet har med støtte fra Erhvervsministeriet oprettet en ordning kaldet „*Forbrugernes Principssager*”, hvorefter der kan ydes økonomisk støtte og vejledning til forbrugerne i principielle forbrugersager. Forbrugerrådet bistår forbrugerne i principielle, civilretlige sager, og overtager dermed reelt såvel den juridiske som den økonomiske byrde for den enkelte forbruger.

Ordningen for Forbrugernes Principssager¹ bygger på den antagelse, at visse civilretlige sager, der set ud fra en forbrugerpolitisk synsvinkel er interessante, ikke bliver forelagt domstolene, fordi den enkelte forbruger viger tilbage fra at påtage sig den økonomiske byrde og besværet ved at anlægge en retssag, eller blot fordi sagen er „for lille“.

Formålet med retshjælpsordningen er der-

for at fremme, at der opnås en retsafgørelse i sager af særlig interesse for forbrugere, og som kan være af betydning for retsudviklingen på forbrugerområdet.

Den primære arbejdsopgave er således at finde og afdække sager, der er principielle på forbrugerretsområdet og herefter formidle bistand til forbrugere, der er part i en sag, der er egnet til domstolsprøvelse. Forbrugerrådet har således ansvaret for at forberede den principielle forbrugersag og efterfølgende vælge

Sonny Kristoffersen, Advokatfuldmægtig, et. art. Har bl.a. skrevet *Forbrugerretten – civil- og markedsføringsretlige aspekter*, København 2002 (m. Klavs V. Gravesen). Repræsenterer Forbrugerrådet (Danish Consumer Council) i bl.a. Forsikringsankenævnet og Forbrugerklagenævnet og er lektor i Forbrugerret og Rettssociologi på Københavns Universitet.

en advokat, hvorefter sagen prøves ved domstolene, evt. gennem flere retsinstanser.

Herefter følger en status over nogle af de principielle retssager, som har betydning for retsudviklingen på forbrugerretsområdet.

Besvimelsessager i relation til ulykkesdefinitionen

Retssagen om hvorvidt besvimelsestilfælde er et ulykkestilfælde drejer sig om det forhold, at Ankenævnet for Forsikring har anlagt den faste praksis, at skader som følge af besvimelsesanfald ikke er ulykkestilfælde i forsikringsretlig forstand.² Faldskader eller færdselsuheld, der skyldes et besvimelsesanfald, falder således efter nævnets opfattelse uden for ulykkesbegrebet.

Begrundelsen for afvisning af disse skader er, at det er besvimelsen, der er årsag til uheldet, og da besvimelsen normalt ikke kan betragtes som en udefra kommende årsag, er der ikke tale om noget ulykkestilfælde. I teorien bemærkes det, at denne nævnspraksis „må anses som værende *aftvivlsom rigtighed i de tilfælde, hvor besvimelsen ikke skyldes sygdom*“.³

Preben Lyngsø har i *Dansk Forsikringsret* 7. udgave 1994, s. 808, anført følgende: „Det er fast ankenævnspraksis, at besvimelsesanfald ikke er et ulykkestilfælde, jfr. AK 4107 (Forsikring 1981 nr. 3). Sagen angik et tilfælde, hvor den forsikrede besvimede, faldt om og i faldet beskadigede to fortænder. – Det antoges, at der ikke forelå et ulykkestilfælde. Det er ikke helt let at forstå denne og senere afgørelser. Praksis stemmer ganske vist overens med praksis inden for arbejdsskadeforsikringens område, jfr. Asger Friis og Ole Behn p. 159. Men derfor behøver den jo ikke at være rigtig“.⁴

På denne baggrund har Forbrugerrådet under ordningen for Forbrugernes Principssager anlagt en sag som mandatar for skadelidte i en forsikringsankenævns sag for at få afklaret

om, hvorvidt et besvimelsestilfælde, som ikke skyldes sygdom, er omfattet af ulykkesdefinitionen i henhold til ulykkesforsikringsbetingelserne.

Sagen omhandler det forhold, at sagsøger den 1. december 1995 var på medarbejderkonference i Gilleleje Feriecenter. På et tidspunkt var der ca. 130 mennesker i „*slyngelestuen*“ – et langt lavloftet kælderlokale med målene 18 x 8,5 m. Lokalet var stærkt tilrøget og temperaturen var høj. Sagsøger sad i en sofa langs ydervæggen ikke så langt fra udgangsdøren og snakkede med nogle kollegaer. Hun rejste sig og gik hen for at købe en sodavand i baren i hjørnet, heller ikke langt fra døren. Mens hun bestilte en danskvand, kom en kollega hen for at snakke og foreslog, at de skulle danse. Sagsøger accepterede, og de bevægede sig gennem lokalet igennem menneskemængden mod danseområdet i den anden ende af lokalet. Folk stod meget tæt, og det var svært at komme igennem. Inden de nåede dansegulvet, blev sagsøgte utilpas af den varme, tilrøgede og iltfattige luft. Hun måtte ud i den friske luft og bevægede sig følgelig tilbage igennem menneskemængden hen imod udgangen og gik uden for i en kælderhals. Hendes kollega fulgte efter hende og gik med ud. Udenfor var det frostvejr, hvorfor kollegaen lagde sin jakke over sagsøger. Efter nogle minutter faldt sagsøger om og slog hovedet og skulderen mod klinkegulvet.

Sagsøgers forsikringsselskab bemærkede i et brev af 3. april 1996 bl.a. følgende: ”Det fremgår af anmeldelsen, at tilskadekomsten skyldes besvimelse. Besvimelse anses ikke for at opfylde ulykkesdefinitionen, idet der ikke foreligger nogen udefra kommende hændelse. Vi ser os derfor desværre ikke i stand til at anerkende erstatningspligten og tillader os at afslutte sagen for vort vedkommende.”

På den anden side har *Arbejdsskadestyrelsen* i et brev af 17. november 1998 anerkendt det anmeldte tilfælde som en arbejdsskade efter

loven om forsikring mod følger af arbejdsskader. Det fremgår direkte af forarbejderne til arbejdsskadeforsikringsloven, at det er den indenfor forsikringsretten sædvanlige definition af et ulykkestilfælde, som benyttes ved administration og lov om arbejdsskadeforsikring. I henhold til arbejdsskadeforsikringsloven er det en yderligere betingelse for anerkendelse under loven, at ulykken er sket under arbejdet. Ulykkesdefinitionen skal i alle tilfælde være opfyldt. Det kan ikke direkte af Arbejdsskadestyrelsens afgørelse udledes, hvad der er lagt vægt på, men det ligger fast, at der ikke er momenter i sagen, der taler for, at der skulle være tale om andet end en ulykke.

Ankenævnet for Forsikring traf den 17. januar 2000 afgørelse i sagsøgers klagesag, hvorefter klagen ikke blev taget til følge – Forbrugerrådet dissenterede i sagen.⁵

Nævnets flertal udtalte: „Indledningsvis bemærkes, at det påhviler den sikrede at sandsynliggøre, at der foreligger en af forsikringen omfattet forsikringsbegivenhed – i nærværende sag et ulykkestilfælde. Nævnet har gennemgået sagen, og har bemærket, at klagerens advokat ca. 3½ år efter hændelsen den 1.12.1995 har anført, at klageren gled. Nævnet finder ikke at kunne kritisere, at selskabet ved sin afgørelse har lagt klagerens første fremstilling af det passerede til grund, således at skaden anses opstået ved, at hun besvimede, og dette var årsagen til, at hun derefter faldt.

Et sådant hændelsesforløb anses efter nævnets flertals faste praksis ikke som et ulykkestilfælde, således som et sådant er defineret i de pågældende forsikringsbetingelser, idet skaden ikke skyldes en udefra kommende indvirkning på legemet. Besvimelse er en indefrakommende indvirkning, og den er ikke fremkaldt af en tilfældig, pludselig indvirkning på legemet. Nævnets flertal kan således ikke kritisere, at selskabet har afvist skaden som dækningsberettiget. Det bemærkes, at det forhold, at Arbejdsskadestyrelsen har anerkendt skaden som en arbejdsskade, ikke er

ensbetydende med, at der er tale om et ulykkestilfælde i relation til den her omhandlede forsikring, hvis betingelser indeholder en definition på, hvad der forstås ved et ulykkestilfælde. Som følge heraf bestemmes, klagen kan ikke tages til følge”.

Retssagen, der var anlagt ved Københavns Byret, blev henvist til Østre Landsret på grund af retssagens principielle karakter, jf. nærmere retsplejelovens § 226, stk. 1, nr. 1 og tildels nr. 2. Civilretsdirektoratet har bevillet fri proces efter retsplejelovens § 331. Landsretten får derfor mulighed for at tage en principiel stillingtagen til dette spørgsmål, som har en stor betydning for mange og som vil medvirke til, at dækningen under ulykkesforsikringer bliver mere klar. Retssagen blev domsforhandlet den 6. december 2001 og der faldt dom i retssagen den 29 januar 2002.

Hermed er der kommet en nærmere afklaring af specielt spørgsmålet om, hvorvidt et besvimelsestilfælde er dækket af ulykkesforsikringen. Østre Landsret bemærker, at definitionen af ulykkestilfælde i forsikringsbetingelsernes punkt 5.00 efter sin ordlyd og efter det formål, der med rimelighed kan anses at ligge bag den tilsigtede forsikringsdækning, ikke i sig selv findes at udelukke, at skader, herunder faldskader, der skyldes besvimelse, kan være omfattet af ulykkesbegrebet.

Men på baggrund af det samlede hændelsesforløb i den konkrete sag kunne det ikke medføre, at tilskadekomsten dermed kunne anses at skyldes en ”pludselig” indvirkning på legemet. Derfor frifandt landsretten forsikringsselskabet. Men landsretten har slået det principielle i sagen fast, at faldskader, der skyldes besvimelse, kan være omfattet af ulykkesbegrebet. Forsikringsselskaberne må derfor vurdere, hvad nærmere rækkevidden af dommen er i relation til dækning af faldskader, der skyldes besvimelse, på deres ulykkesforsikringer.

Spørgsmålet om reklamers bindende virkning ved „køtilbud“

Spørgsmålet om omfanget af den erhvervsdrivendes kontraheringspligt ved forbruger-aftaler i forbindelse med annoncer og reklamer m.v. har været uafklaret i retspraksis. Den væsentligste begrundelse i dele af teorien om, at masseudsendte reklamer kun anses for opfordringer til at gøre tilbud, er at beskytte de erhvervsdrivende i tilfælde, hvor der f.eks. er givet en forkert prisoplysning i reklamematerialet, eller hvor der er et voldsomt stort og uventet antal forbrugere, som ønsker at købe den pågældende vare. Da reklamematerialet allerede er trykt og udsendt, kan den erhvervsdrivende ikke nå at ændre på sit tilbud, og det vil således i visse tilfælde kunne få uforholdsmæssigt byrdefulde konsekvenser for den erhvervsdrivende, hvis reklamerne måtte anses for egentlige tilbud.⁶

Ordningen har derfor søgt at få en afklaring i retspraksis på, om der er tale om et bindende tilbud eller en opfordring til at gøre tilbud, jf. det forhold, at der stadig hersker uenighed om, hvorvidt annoncer, reklameudsendelser, herunder radio- og tv-reklamer, kataloger og prislister m.v. er et tilbud eller en tilkendegivelse om opfordring til at gøre tilbud. Ordningen for Forbrugernes Principssager har anlagt en retssag i forbindelse med en kendelse fra Forbrugerklagenævnet,⁷ hvor Forbrugerrådet dissenterede til fordel for klageren.

Bernhard Gomard har anført, at ”reklamer med varer, som annoncøren ikke er parat til at sælge på de meddelte vilkår, kan være konkurrence, som er illoyal over for konkurrenterne og i strid med god markedsførings-skik”, se *Almindelig Kontraktret*, 2. udg., 1996, s. 41, note 34.

Sagen vedrørte spørgsmålet, om et „køtilbud“ kunne karakteriseres som et bindende tilbud. Sagsøger havde i foråret 2000 set en annonce på en græsslåmaskine fra den erhvervsdrivendes butik. Det fremgik af an-

noncen, at en STIGA Rotorklipper Turbo 530, der oprindeligt havde en pris til 4.995 kr., nu var nedsat til 2.995 kr. Udsalget startede den 6. maj 2000, kl. 9.00. Klageren stillede sig derfor op i køen i butikken den 6. maj 2000, kl. 8.00. Klageren blev registreret som nr. 5 i køen. De foranstående i køen skulle have andre tilbudsvarer, og klager blev derfor klar over, at han ville være den heldige, der kunne købe rotorklipperen til den annoncerede pris. Klageren fik imidlertid oplyst af indklagede, at rotorklipperen var solgt til anden side for tre dage siden til fuld pris. Det er Forbrugerrådets opfattelse, at forbrugeren havde en berettiget forventning om at kunne købe varen til den anførte pris, og at den pågældende annonce var egnet til at skabe en berettiget forventning om, at den blotte accept af den annoncerede pris, ville være tilstrækkelig til at bringe en aftale i stand. Retssagen blev henvist til Vestre Landsret på grund af sagens principielle karakter, jf. retsplejelovens § 226, stk. 1 og til dels nr. 2, og den blev domsforhandlet i Vestre landsret den 23. oktober 2001 og der faldt endelig dom den 18. december 2001. Vestre Landsret fandt, at prisangivelse i reklamer som er rettet mod en større kreds, som udgangspunkt alene anses som opfordringer til at afgive tilbud og ikke som et bindende tilbud. Landsretten gav i sin afgørelse forbrugeren medhold i, at denne havde haft en berettiget forventning om, at han havde købt plæneklipperen og da der ikke var mulighed for natural-opfyldelse, blev den erhvervsdrivende tilpligtet, til at betale forbrugeren rabatten på de 2.000 kr.⁸

Landsrettens begrundelse og resultat: „Prisangivelser i reklamer, som er rettet mod en større kreds, kan som anført af Forbrugerklagenævnets flertal som udgangspunkt alene anses som opfordringer til at afgive tilbud og ikke som tilbud. Den plæneklipper, som sagsøgeren ønskede at købe, havde sagsøgte annonceret på forsiden af en reklameavis som et af flere køtilbud. Det fremgår af annoncen,

at der kun var ét eksemplar til salg, og at der ikke var andre plæneklippere til salg som køtilbud. Plæneklipperen var imidlertid ved en fejl fra sagsøgters side blevet solgt inden tidspunktet for salget af køtilbuddene. Selv om der således ikke var nogen plæneklipper til salg som køtilbud, noterede sagsøgters direktør som forklaret sagsøgerens ønske om køb heraf under sin gennemgang af køen uden for forretningen og gjorde først senere sagsøgeren bekendt med, at plæneklipperen var solgt. Det lægges til grund, at sagsøgeren ikke havde kendskab til opslaget herom, og at han var den første i køen, som ønskede at købe plæneklipperen. Plæneklipperen kan endvidere ikke anses for omfattet af reklameavvisens forbehold om udsolgte varer. Landsretten finder under disse omstændigheder, at sagsøgeren ved sagsøgters notering af hans ønske om køb har fået en berettiget forventning om, at han havde købt plæneklipperen. Landsretten tager derfor sagsøgerens påstand til følge⁹.

Med hensyn til oplysninger på internettet kan der ligeledes rejses det aftaleretlige spørgsmål, om der er tale om tilkendegivelse om opfordring til at gøre tilbud, eller om oplysningerne må anses som et tilbud – med andre ord, at internetudbyderne er forpligtede til at sælge varen til den aftalte pris på trods af en trykfejl eller til at fremskaffe varen, selvom denne er udsolgt eller steget i pris. Forbrugerombudsmanden er af den opfattelse, at der under visse omstændigheder er tale om et bindende tilbud.

Mads Bryde Andersen: *IT-retten*, 2001, s. 759 f. bemærker, at „det formentlig må antages at være gældende ret allerede i dag, at hjemmeside-udbud af varer mv. må betragtes som tilbud, der altså accepteres og skaber aftaleforpligtelser efter deres indhold, når forbrugers accept er kommet frem til den erhvervsdrivende i overensstemmelse med den foreskrevne fremgangsmåde ... Der kan dog argumenteres for et modsat resultat, jf.

således *Kartoft* i J 2000.252 ff., der bl.a. henviser til CISG art. 14, stk. 2, og e-handelsdirektivets art. 11. Spørgsmålet er ikke afklaret i domspraksis. I den konkrete vurdering vil det bl.a. spille ind, hvilke subjektive muligheder den for hjemmesiden ansvarlige person havde for at tage højde for utilsigtede acceptmeddelelser på de afgive tilbud“.

I Forbrugerombudsmandens rapport om handel og markedsføring på internettet udgivet oktober 2000, jf. afsnit 5.11 om de aftaleretlige spørgsmål på internettet anføres bl.a. følgende: „Uanset hvad man mener om denne begrundelse for ikke at anse masseudsendte reklamer for egentlige tilbud, så gør den sig efter Forbrugerombudsmandens opfattelse ikke gældende, når det drejer sig om butikker på internettet. De vil ved en hensigtsmæssig indretning af deres hjemmeside kunne opnå nogle af fordelene ved de masseomdelte reklamer, men samtidig kan de undgå ulemperne herved, idet de, så snart de bliver klar over, at en vare står anført til en forkert pris, kan rette denne, så efterfølgende kunder får de rigtige prisoplysninger. En internetbutik bør ikke på dette punkt være anderledes stillet end en traditionel forretning, der, jf. ovenfor, også ville være forpligtet til at sælge en forkert prissat vare. Ligeledes vil internetbutikken kunne indrette hjemmesiden således, at der bliver lukket for ordreafgivelser på en bestemt vare, når et bestemt antal varer er solgt, eller når der ikke er flere varer på lager. Det klare udgangspunkt må derfor være, at der er tale om egentlige tilbud, som ved forbrugers accept binder den erhvervsdrivende. Der vil dog formentlig ikke være noget i vejen for, at den erhvervsdrivende i forbindelse med aftaleindgåelsen tager et klart forbehold på de punkter, hvor han finder dette nødvendigt. Sender den erhvervsdrivende imidlertid efterfølgende en ordrebekræftelse med en blank accept, er han bundet af denne“.

Det er således ét aftaleretligt spørgsmål, der skal søges afklaret ved domstolene, om et

tilbud fra internetbutik er en opfordring til tilbud eller om det må betragtes som et bindende tilbud.

Personskader ved brug af hårfarvningsmidler

I produktansvarssager ved f.eks. madforgiftning og kosmetikskader, er bevisbyrden svær at løfte for den enkelte forbruger. Det er derfor nødvendigt at få en afklaring ved domstolene omkring det nærmere krav til bevisbyrden for kausaliteten mellem det farlige defekte produkt og personskaden. Både inden og uden for produktansvarslovens anvendelsesområde gælder det som bekendt, at skadelidte har bevisbyrden for, at der er lidt en skade, at det pågældende produkt er defekt, og at der er årsagssammenhæng mellem defekten og skaden, jf. nærmere produktansvarslovens § 6, stk. 2.¹⁰

Ordningen for Forbrugernes Principssager er på denne baggrund gået ind i et antal produktansvarssager. De første sager vedrører personskader i forbindelse med brug af hårfarvningsmidler. Forbrugerrådet har modtaget over 100 skriftlige henvendelser om personskader ved anvendelse af hårfarver.¹¹ Det gælder både i hjemmet og hos frisøren. Flere personer har været så syge, at de ikke har kunnet gå på arbejde. En enkelt er besvimmel (anafylaktisk chock), og langt de fleste har været i lægebehandling og har fået ordineret antihistamin eller hydrocortison (binyrebarkhormon).

Der er udvalgt et antal konkrete skadesager, hvor domstolene skal tage stilling til spørgsmålet om ansvar eller ikke-ansvar efter produktansvarsloven. Spørgsmålet, der vil blive rejst ved domstolene, er især, om producenterne i tilstrækkelig grad har advaret forbrugerne om risikoen ved brugen af hårfarveprodukter, herunder om producenterne har søgt at begrænse risikoen ved anvendelsen af hårfarveprodukterne.¹² Retssagerne forventes

anlagt i foråret 2002.

Skadesagerne ligner problemstillingen vedrørende spørgsmålet om ansvar for systemskader, se hertil U 1931.1118 Ø omtalt af Børge Dahl: *Produktansvar*, 1973, s. 234. Der er ikke i ansvarsfrihedsgrundene i produktansvarslovens § 7 en undtagelse for systemskader, dvs. produktskader, som skyldes en kendt, men uundgåelig risiko ved produktet, som producenten ikke efter en culpapregel bliver ansvarlig for, jf. *ibid.*, s. 330 ff. Det må formentlig antages, at de culpaprægede overvejelser, der indgår ved en bedømmelse efter det retspraksisudviklede produktansvar af, om en produktskade har karakter af en systemskade, indgår i defektvurderingen, således at produktet ikke anses for defekt, hvis risikoen er søgt begrænset så godt som muligt, og den foreliggende risiko er oplyst og opvejes af nyten (og derfor ikke ville pådrage sig ansvar efter det retspraksisudviklede produktansvar, jf. nærmere Børge Dahl i *Karnov* 2000, s. 4746-4747, note. 63.

Forbrugerrådet arbejder ligeledes på at få ændret lovgivningen på området, således at de farlige stoffer bliver forbudt i hårfarvningsmidlerne.¹³ Alle henvendelser om personskader blive gennemgået, og en opgørelse over hvilke skader folk har haft med hvilke produkter bliver overdraget til Miljøstyrelsen og EU-kommisionen, hvor man i øjeblikket forhandler om en ændring af kosmetikdirektivet.

Madforgiftningssager i forhold til lov om produktansvar

Ordningen søger desuden at få afklaret madforgiftningssager i relation til lov om produktansvar. Af følgende sager kan bl.a. nævnes en sag på en restaurant i København, hvor der var blevet konstateret mange tilfælde af salmonellaforgiftninger i perioden august/september 1999. Der var tale om typen *Salmonella enteritidis* FT 34. Primært via Em-

bedslægeinstitutionerne (ELI) havde Levnedsmiddelkontrollen i København fået kendskab til 17 skadelidte personer, fordelt på 11 uafhængige selskaber fra både Sjælland og Jylland, heraf havde 8 været hospitalsindlagt. Fra Sverige meddeltes om endnu flere syge: 27 personer var diagnosticeret med *Salmonella enteritidis* FT 34. De havde alle spist på den pågældende restaurant i København.

Da restauranten sælger fast food over disken lige ud til Strøget i København, hvor mange turister kommer forbi, har udbruddets omfang sandsynligvis været endnu mere omfattende. Levnedsmiddelkontrollen i Københavns undersøgelse viste, at den pågældende salmonellatype var spredt i hele restaurantkøkkenet. Således kunne kilden enten være en råvare eller en rask inficeret køkkenmedarbejder som kontinuerlig kilde, eller en enkelt introduktion, som så er blevet spredt i miljøet og løbende har forårsaget kryds kontamination.¹⁴

Forbrugeren skal således bevise, at det var levnedsmidlets skyld, at han eller hun fik en skade/forgiftning. En retssag vedrørende skader ved levnedsmiddelforgiftning vil formentlig give en afklaring på, hvor meget der skal til i disse sager, for at skadelidte har løftet sin bevisbyrde efter produktansvarslovens § 6, stk. 2.

Ved bevisbedømmelsen kan der bl.a. tages hensyn til mulighederne for henholdsvis vanskelighederne ved at føre bevis for skadens omfang og tabets størrelse.¹⁵ Skadelidtes bevisbyrde med hensyn til årsagsforbindelsen mellem defekten og skaden er kravene til dette bevis i denne henseende afhængig af bl.a. skadelidtes bevismuligheder, defektens karakter og skadevolders forhold mv. Det er derfor vigtigt, at der for forbrugerne skabes en lempelig bevisbyrdefordeling gennem en nærmere fastlæggelse af retspraksis på dette område.¹⁶

Af den sparsomme retspraksis på området kan nævnes *U 1998.111 V*, hvor skadelidte

havde spist hakkebøffer tilberedt af hakket oksekød. Skadelidte, der havde købt produktet den foregående dag hos et supermarked, blev syg, og der konstateredes salmonellaforgiftning hos skadelidte. Der blev desværre ikke taget stilling til sagen principielle spørgsmål pga. forældelse.

U 1998.111 V: En forbruger havde den 3. september 1989 spist ikke-gennemstegte hakkebøffer tilberedt af hakket oksekød købt den foregående dag hos et supermarked. Den 4. s.m. blev forbrugeren syg, og s.m. konstateredes hos forbrugeren salmonellaforgiftning. Forbrugeren blev henvist til behandling på et gighospital og måtte i tiden frem til januar 1990 sidde i kørestol og havde også herefter gener af den gigtsygdom, hun havde pådraget sig. I juli 1993 tilsendte forbrugerens advokat en redegørelse for sygdomsforløbet og krævede erstatning. Advokaten bad om yderligere oplysninger, og den 14. februar 1994 meddelte supermarkedet, at man fortsat var i færd med at vurdere sagen og var indstillet på at suspendere forældelsesfristen. Den 28. april 1994 anlagde forbrugeren herefter sag mod supermarkedet. Under ankesagen¹⁷ blev spørgsmålet om forældelse af forbrugerens eventuelle krav mod supermarkedet udskilt til særskilt forhandling og afgørelse. Med baggrund i det alvorlige sygdomsforløb i efteråret 1989 fandt landsretten, at forbrugeren, der straks efter sygdommens indtræden kom under løbende lægebehandling, havde eller burde have fået et sådant kendskab til sygdommen og dens mulige betydelige konsekvenser, at der var det fornødne grundlag for allerede på dette tidspunkt at gøre et foreløbigt krav gældende. Forældelsesfristen i henhold til produktansvarslovens § 14, stk. 1, måtte derfor løbe fra efteråret 1989, fra hvilket tidspunkt forbrugeren tillige havde de fornødne oplysninger til at fastslå, at supermarkedet var producent af kødet. Da supermarkedet ikke ved skrivelsen af 14. februar 1994 vedrørende suspension af forældelsesfristen havde ind-

gået aftale med forbrugeren om, at hendes forældede krav kunne gøres gældende, var forbrugers krav herefter forældet.

Mere interessant for nærværende problemstilling var imidlertid Byrettens afgørelse, hvorefter det salmonella-inficerede oksekød måtte anses for et defekt produkt i lovens forstand, jf. produktansvarslovens § 5.¹⁸ Det vil sige, at det salmonella-inficerede oksekød ikke gav forbrugeren den sikkerhed, som med rette kunne forventes, altså også selv om de fleste danske forbrugere efterhånden er blevet bekendt med det faktum (den risiko), at salmonella undertiden forekommer i et sådant produkt. En sådan afgørelse måtte naturligvis forudsætte, at det pågældende oksekød rent faktisk var salmonella-inficeret, da det blev købt. I denne forbindelse fandt Byretten det „*afgørende sandsynliggjort, at salmonellabakterierne var i kødet, da sagsøgeren købte det hos sagsøgte*“.

Landsretten fandt at der var indtrådt forældelse i denne sag, således at skadelidtes eventuelle krav mod leverandøren af oksekødet – allerede af den grund – måtte anses for ophørt. Havde kravet imidlertid ikke været forældet, ville der i Landsretten være opstået samme spørgsmål, altså om skadelidte var i stand til at godtgøre/bevise, at den pågældende pakke kød var inficeret, da den blev købt. Ifølge en belgisk afgørelse fra 1996 (Riboux v. S.A. Schweppes Belgium) omtalt i EU-Kommissionens *Grønbog om produktansvar*, jf. KOM (99)396 med n. 38-39, har skadelidte som udgangspunkt bevisbyrden for, at produktet er defekt, men at „defekten kan sluttes af produktets unormale adfærd“, smh. om denne res ipsa loquitur tankegang i relation til det retspraksisudviklede ansvar (bevis for culpa). Et forslag fremsat i EU-Parlamentet i 1997 om udtrykkelig hjemmel for et sådan indirekte bevis for defekt (og/eller årsagsforbindelse) blev afvist af Kommissionen, se nærmere Hodges i *International Business Lawyer*, February 1999.¹⁹

I øvrigt må hakket oksekød anses for at være et forarbejdet landbrugsprodukt omfattet af direktivet og den gældende produktansvarslovs § 3, stk. 2.²⁰

Om den tidligere afgrænsning vedrørende uforarbejdede produkter hidrørende fra jordbrug, husdyrbrug, fiskeri og jagt henvises til produktansvarsdirektivets art. 2, hvor kriteriet var, at vedkommende produkt ikke har „undergået en første forarbejdning“, præambelen til direktivet, hvori der taltes i vedkommende betragtning om „en forarbejdning af industriel karakter“, de almindelige bemærkninger til lovforslaget pkt. 3.6.2. (mælk, der på den enkelte gård samles på tanke og nedkøles, før den køres til mejeriet, industrielt forarbejdet i direktivets forstand), Jørgen Hansen: *Produktansvaret begrundelse og udvikling*, 1985, s. 166 ff. og i *U 1986 B 268 f*, Taschner i *JUR* 1987, s. 16 samt justitsministerens svar på Retsudvalgets spørgsmål gengivet hos Møgelvang-Hansen: ”Forbrugersynspunkter på produktansvarsregulering”, *Nord* 1988:1, s. 143 ff. og EF-kommissionens svar på skriftlig forespørgsel i Europa-parlamentet, *EFT* 1989 C 145/22 siges forarbejdning at være „enhver menneskelig aktivitet, der anvendes på en ting, som ændrer den med henblik på dens anvendelse eller dens konsumering. Dette begreb omfatter bl.a. enhver behandling eller konservering af produkter såsom pulverisering, udtørring, frysetørring, sterilisering, nedfrysning, osv.“²¹

Det bliver interessant at få afklaret, hvordan de danske domstole vil forholde sig til omfanget af skadelidtes bevisbyrde i sager om salmonellaforgiftning af bl.a. restaurationsgæster. I den pågældende sag om restauranten fra København forventes der anlagt retssag ultimo januar 2002, medmindre restauratøren anerkender erstatningspligten overfor de skadelidte forbrugere.

I en anden sag fra Fødevareregion Sønderjylland fik ordningen for Forbrugernes Principssager oplysninger om en fødevareråren

sygdom på en strandkro, hvor 16 ud af 38 gæster var blevet alvorligt syge efter besøg på strandkroen den 29. august 2000. 3 ud af 42 gæster var blevet alvorligt syge efter besøg på strandkroen den 2. september 2000, hvor der blev serveret samme menu som den 29. august.

Gæsterne havde opkast, kvalme, mavesmerter, feber og voldsom diarré 16 til 60 timer efter indtagelsen af mad. Menuen der blev serveret de pågældende dage bestod af en tiramisu-dessert, hvor kokken havde anvendt rå, skoldede æg fra godkendt ægpakkeri. Dette er en overtrædelse af Fødevarelovens bekendtgørelse nr. 1000, § 54, stk. 1. Ifølge disse regler skal restauranter, institutioner og levnedsmiddelvirksomheder bruge pasteuriserede æg til desserter, is og andre retter, der ikke opvarmes til mindst 75 grader. En rengøringspige fik rester af den pågældende dessert fra den 29. august med hjem (og ingen andre rester). Pigen delte desserten med sine bedsteforældre. Pigen og bedstemoderen blev alvorligt syge, med symptomer som de øvrige gæster. Endnu en ansat blev syg efter indtagelse af mad, herunder tiramisu, den 29. august 2000.

Der var påvist Salmonella enteritidis FT 8 hos alle undersøgte patienter fra selskaberne den 29. august og den 2. september 2000, samt hos rengøringspigen, hendes bedstemor og den syge medarbejder. Der var påvist Salmonella enteritidis FT 8 i æggebakkerne, hvor æggene anvendt til desserten de pågældende dage, havde være opbevaret. Der var efterfølgende påvist Salmonella enteritidis FT 8 i en hønseflok, som havde leveret æg til ægpakkeriet de to pågældende pakkedatoer.

På baggrund af ovenstående betragtede Fødevareregion Sønderjylland opsporingen af smitekilden til ovenstående fødevarerbåren udbrud af Salmonellose som opklaret. Udbruddet havde været undgået, hvis Strandkroen, som foreskrevet i loven, havde anvendt pasteuriserede æg.

Forbrugernes principalsager modtog via Fødevareregion Sønderjylland tre konkrete hen-

vendelser om anmodning om at hjælpe i forbindelse med erstatningssagen. Der blev rejst erstatningskrav overfor ejeren af kroen og ægproducenten Danæg. Ansvarsforsikrings-selskaberne afviste erstatningspligten overfor de skadelidte, men efterfølgende anerkendte kroejeren erstatningspligten i sagen.

Ordnningen for Forbrugernes Principalsager er ligeledes indtrådt som biintervenient i en retssag om madforgiftning. Sagen drejer sig om følgende: Sagsøgeren og dennes to mindreårige børn var søndag den 28. juni 1998 til familiesammenkomst hos sagsøgerens mor, hvor man spiste koldskål, produceret ved hjælp af æg fra æggeproducenten Dan-æg. Stort set alle i familien blev syge med tegn på salmonellaforgiftning, men ikke alle i familien havde været lige omhyggelige mht. nødvendige undersøgelser for dokumentation af årsagssammenhængen, jf. produktansvarlovens § 6, stk. 2. Derfor vedrører sagsanlægget alene salmonellaforgiftningen for de anførte personer.

Levnedsmiddelstyrelsen havde i skrivelse af 15. juli 1998 påberåbt, at det var uden for enhver tvivl, at de pågældende æg hidrørte fra sagsøgtets produktion – dels at de havde været inficeret med salmonella enteritidis, fagtype 6, dels at infektionen havde forårsaget sygdomsskader hos sagsøgerne med indlæggelse til følge.

Foruden erstatning for umiddelbare skader forlanger sagsøgerne tillige erstatning for eventuelle følgeskader. Sagsøgtets forsikrings-selskab har på sagsøgtets vegne bestridt, at den pågældende salmonellainfektion skulle være en „defekt“ i produktansvarlovens forstand. På grund af sagens principielle karakter har byretten henvist sagen til Vestre Landsret som første instans.

Endvidere skal omtales en verserende salmonellaretssag i Nykøbing Mors: Mandag den 18. august 1997 spiste skadelidte en pariserbøf med oksefars og to rå æggeblommer på en færgetro. Den 19. august 1997 fik skade-

lidte diarré. I september 1997 havde skadelidte fortsat diarré og begyndende hævelser i led. Den 6. september 1997 indlægges skadelidte på Lemvig Sygehus med høj feber og salmonellaforgiftning og reaktiv artrit.

Færgetroens forsikringsselskab afviste den 27. februar 1998 erstatningsansvar under henvisning til, at der i medierne havde været stor opmærksomhed omkring tilstedeværelsen af salmonella i ægprodukter, og en generel advarsel om indtagelse af „rå æggeprodukter“.

Det er skadelidtes opfattelse, at færgetroen enten ikke burde have serveret et sådant produkt eller have tilkendegivet, at indtagelse skete på eget ansvar. Denne advarsel blev ikke givet, og skadelidte måtte derfor gå ud fra, at Færgetroen kunne levere sunde og gode produkter uden risiko for sygdomsangreb.

Den 23. december 1999 stævnedes sagsøgte Færgetroen for at være erstatningsansvarlig for salmonellainfektionen, som skadelidte pådrog sig efter indtagelse af nævnte måltid på Færgetroen.

I byretsdommen fra Retten i Nykøbing Mors, den 11. juni 2001 fandt retten, at Færgetroen skulle anerkende, at den var erstatningsansvarlig for, at sagsøgeren efter indtagelse af et måltid på Færgetroen den 18. august 1997 havde pådraget sig en salmonellainfektion.

Sagen er anket til Vestre Landsret om prøvelse af spørgsmålet om ansvar og Forbrugerrådets ordning har indtrådt som biintervenient til støtte for den skadelidte.

Utilsigtet downloading af opkaldsprogram

En forbruger havde, uden at vide det, fået downloaded et opkaldsprogram på sin harddisk. Dette program kaldte med jævne mellemrum op til et telefonnummer på Sankt Helena via forbrugers almindelige fastnetforbindelse. Forbrugeren modtog tre uger senere en

telefonregning på ca. 31.000 kr. fra fastnetudbyderen.

Forbrugerklagenævnet fandt, at det under de beskrevne omstændigheder var urimeligt at gøre et standardvilkår, hvorefter abonnenten hæftede for alle opkald, der blev foretaget via telefonforbindelsen, gældende overfor forbrugeren.

Sagen omhandler det forhold, at en forbruger lod sin samlever oprette et gratis internetabonnement hos en teleudbyder. Abonnementet blev bestilt via e-post, og forbrugeren havde derfor 14 dages fortrydelsesret fra modtagelse af kontrakten. Forbrugeren meddelte få dage efter modtagelse af kontrakten, at hun ville opsig abonnementet, og hun gik herefter ud fra at abonnementet var opsagt.

Abonnementet var imidlertid ikke blevet opsagt, idet teleudbyderen i stedet for at lukke abonnementet havde sendt abonnenten en mail med en forespørgsel om ønsket lukkedato. En uges tid senere tog forbrugeren på en 3-ugers ferie. Mens hun var væk passede hendes voksne søn huset. Sønnen havde fået lov til at „gå på nettet“ via et andet internetabonnement som forbrugeren havde hos en anden udbyder. Dette abonnement var forsynet med en spærring på 300 kr.

Da forbrugeren kom hjem fra ferie, modtog hun en regning på ca. 31.000 kr. fra teleudbyderen. Den store regning skyldtes, at der var foretaget en lang række opkald til Sankt Helena. Forbrugeren, der ikke havde foretaget opkald til Sankt Helena, klagede til Telestyrelsen. Telestyrelsen lod forbrugers ledningsveje undersøge, og da der ikke kunne konstateres indbrud på nettet, fik forbrugeren ikke medhold i sit krav. Forbrugeren indbragte herefter sagen for Forbrugerklagenævnet og påstod sig fritaget for betaling af det opkrævede beløb under henvisning til, at hun havde fortrudt oprettelsen af internetabonnementet rettidigt.

Under sagens behandling i Forbrugerklagenævnet forklarede teleudbyderen, at det

var almindelig kendt, at man i forbindelse med surfing på internettet uden at vide det kunne få downloadet et opkaldsprogram, som herefter selv ringede op til Sankt Helena eller andre destinationer via den almindelige telefonforbindelse.

Forbrugerklagenævnets kendelse havde følgende ordlyd: „Nævnet finder, at det under disse omstændigheder må anses for urimeligt og i strid med redelig handle måde at fastholde, at klageren er forpligtet til at betale den del afhendes telefonregning, som angår opkaldene til nummeret på Sankt Helena, jf. herved aftalelovens § 38 c, sammenholdt med § 36, om beskyttelse imod urimelige kontraktvilkår i visse forbruger aftaler. § 38 c blev indført i aftaleloven som led i implementeringen af Rådets direktiv nr. 93/13/EØF om urimelige kontraktvilkår i forbruger aftaler. Der påhviler efter dette direktiv de nationale myndigheder en særlig forpligtelse til at sikre, at vilkår i forbruger aftaler, som ikke har været genstand for individuel forhandling, ikke medfører en betydelig skævhed i parternes rettigheder og forpligtelser til skade for forbrugeren. Det fremgår samtidig af den til direktivet knyttede vejledende og ikke udtømmende liste over kontraktvilkår, der kan betegnes som urimelige, at direktivet bl.a. har til formål at modvirke, at en forbruger forpligtes af vilkår, som han ikke har haft mulighed for at overskue konsekvenserne af ved aftalens indgåelse.

Til støtte for at bringe aftalelovens § 38 c, jf. § 36, i anvendelse i den foreliggende sag taler endvidere, at indklagede har mulighed for at pulverisere tabet ud på alle sine abonnenter m.v., ligesom der er tale om realisering af en risiko, som indklagede må have været bekendt med siden 1999. Indklagede burde herefter have gjort, hvad man kunne for at eliminere denne risiko, fx ved i åbenbare misbrugstilfælde at nægte at opkræve betaling for misbruget hos forbrugeren og i stedet bringe eventuelle egne udlæg i modregning over for den udenlandske teleoperatør, ved at udvikle

tekniske løsninger, som kan modvirke utilsigtet downloading, og ved gennem oplysningskampagner m.v. at advare internetbrugere herimod.

Havde der fx været tale om misbrug af en mobiltelefon med simkort, sikrer ansvars- og tabsbegrænsningsreglerne i lov om visse betalingsmidler § 11 telefonens indehaver imod store og upåregnelige tab. Teleselskabet bærer efter disse regler – på samme måde som udstederen af et betalingskort – langt den væsentligste del af risikoen for tab i misbrugstilfælde, hvilket bl.a. hænger sammen med, at det er systemudbydere, som har de tekniske muligheder for at indrette systemerne således, at risikoen for misbrug minimeres, ligesom de har muligheden for at pulverisere tabet ud på hele kredsen af kunder og samarbejdspartnere. Da utilsigtet downloading kan befrygtes at blive et stigende problem, som vil kunne ramme alle dele af Internettet, taler de samme grunde med styrke for at stille krav til teledbydere om, at de i deres kontrakter skal indsætte rimelige vilkår om risikoens placering/fordeling i tilfælde af misbrug som følge af utilsigtet downloading. Generelle regler herom vil i givet fald kunne udstedes af IT- og forskningsministeren i medfør af lov om konkurrence- og forbrugerforhold på telemarkedet. Forbrugerklagenævnet har derfor anmodet Forbrugerstyrelsen om at gøre forskningsministeren bekendt med nævnets afgørelse og de heri udtrykte synspunkter ... Indklagede, Teledanmark A/S, skal anerkende, at klageren, fritages for at betale den del af klagerens telefonregning for juli 2000, som vedrører til nummeret xxxxxxx, i alt 30.969,26 kr.“

TDC (det tidligere Teledanmark A/S) vil ikke acceptere Forbrugerklagenævnets kendelse (der som bekendt ikke er eksigibel) og har derfor stævnet forbrugeren; og ordningen for Forbrugernes Principalsager er således indtrådt i retssagen til støtte for forbrugeren.

Noter

- ¹ Forbrugerrådet påbegyndte i april 2000 retshjælpsordningen for Forbrugernes principssager. Om retshjælpsordningen se Sonny Kristoffersen i *Advokaten* nr. 9 af 14. september 2000, s. 205 ff.
- ² Se bl.a. AKF 13.242/84 og AKF 30.629/91.
- ³ Besvimelser, der ikke skyldes sygdom, er ikke i sig selv ulykkestilfælde, men de kan medføre ulykkestilfælde, og dette er afgørende, jf. nærmere Ivan Sørensen: *Forsikringsret*, 2. udg., s. 381.
- ⁴ At gå i søvne og derved falde ud af vinduet blev i Ankenævnskendelse i sag nr. 48.284 af 13. september 1999, anset som et ulykkestilfælde, jf. *FED* 2000.1925.
- ⁵ Der er tale om flertalsafgørelser, hvor Forbrugerrådet har dissenteret igennem årene.
- ⁶ For en nærmere gennemgang af diskussionen i den juridiske litteratur om kontraheringspligt ved forbrugeraftaler, se *Juridisk Årbog* 1991, s. 9-13. I forbindelse med en Nordisk Ministerråds utredning om „*Reklamens bindende virkning – om kontraktsrettslige og markedsrettlige retsvirkninger av reklame etter nordisk rett*“, af Kai Krüger og Peter Møgelvang-Hansen, september 2000, er det synspunktet hos forfatterne, at reklamer skal have en bindende civilretlig sanktion for den erhvervsdrivende, dvs. en „bordet fanger løsning“, jf. nærmere s. 131 ff.
- ⁷ Jf. Forbrugerklagenævnets sag 2000-352/7-79. Se endvidere Forbrugerklagenævnet, jf. j.nr.: 1998-663/7-68, vedrørende køb af dyner. Krav om nedsættelse af prisen i henhold til en tv-reklame, bemærkede nævnet, at „prisoplysning i indklagedes tv-reklame kan på baggrund af det anførte ikke betragtes som et bindende tilbud, og da indklagede straks ved henvendelsen og inden køkets indgåelse har oplyst klageren om dynernes rette pris, finder nævnet ikke, at klageren kan støtte ret på den vildledende prisoplysning i indklagedes tv-reklame“.
- ⁸ Der rejses også en interessant problemstilling om handel på internettet er at betragte som et bindende tilbud eller opfordring til tilbud.
- ⁹ Vestre Landsrets K afdeling, jf. j.nr.: 1. instanssag B-0976-01.
- ¹⁰ Hvilken grad af bevis, der er tilstrækkelig for, at hvert af de nævnte forhold kan antages at foreligge, er ikke nærmere reguleret i produktansvarsloven, og må antages at skulle afgøres efter national ret, jf. direktivets begrundelse, EF-Bull Supp. 11/1976, s. 16. Da skadelidte også efter det retspraksisudviklede produktansvar har bevisbyrden for de nævnte forhold, og da der ikke er nogen afgørende materielretlig forskel mellem de to regelsæt, må beviskravene antages at være de samme, jf. nærmere Børge Dahl i *Karnov* 2000, note 79, s. 4747.
- ¹¹ Der er tale om personskader som buler, væskende sår, betændelse, udspilet hovedbund og voldsomt hårtab, herunder besvimelsesanfald.
- ¹² Det anbefales af producenterne, at forbrugeren inden farvning/afblegning af håret foretager en overfølsomhedsprøve, da produktet efter det oplyste f.eks. kan fremkalde en allergisk reaktion. Overfølsomhedsprøven skal udføres mindst 48 timer før produktet anvendes. Schwarzkopf & Henkel (POLY BLONDE) oplyser, at „en overfølsomhedsprøve uden allergisk reaktion udelukker dog ikke en allergisk reaktion ved brug af produktet“! I flere af produkterne for hårfarvning og afblegningsmidlerne, hvortil der er to væsker der skal blandes sammen, er det kun en af væskerne, der bliver testet for overfølsomhed.
- ¹³ Hårfarvningsmidler indeholder et væld af forskellige kemiske stoffer. Mange er ikke reguleret, – det vil sige deres virkning på mennesker langt fra er klarlagt. Der er dog regler for enkelte af stofferne, jf. kosmetikbekendtgørelsen. Her skal producenterne – ifølge Miljøstyrelsen advare om, at stofferne er tilstede i hårfarvningsmidlet – enten på pakken eller på en indlægseddell. Men producenterne skal altså ikke skrive, hvor mange procent af det farlige stof, der er i hårfarven, eller hvad problemet med det kan være. Det fremgår ikke af varedeklarationerne på hårfarvnings- og afblegningsmidlerne, hvor mange procent af de ovenfor nævnte stoffer, som midlet indeholder.

- ¹⁴ Der verserer også en politisag i forbindelse med Salmonella enteritidis FT 34 forgiftningerne.
- ¹⁵ Jf. Vinding Kruse: *Erstatningsretten* (5. udg. 1989) s. 341, 352 og 501, Gomard: *Civilprocessen* (4. udg. 1994) s. 418 og 433.
- ¹⁶ Der burde i stedet gælde et præsumpionsansvar således, at det skal være producenten, der skal føre bevis for at skaden, defekten og årsagsforbindelsen mellem defekten og skaden ikke vedrører hans produkt. Vanskeligheden for forbrugeren at have den „tunge“ bevisbyrde efter produktansvarslovens § 6, stk. 2 illustreres med al tydelighed i *U 1989.135 H*, hvor seks kvinder ikke kunne føre bevis for, at anvendelse af p-piller havde forårsaget blodprop i hjernen.
- ¹⁷ I første instans, se Haderslev Rets dom af 19. juni 1996, jf. j.nr.: B.S. 370/1994, fandtes også sagsøgerens krav for at være forældet. Hvis der ses bort fra forældelsesproblematikken, nævnes der følgende i byrettens præmisser: „På denne baggrund er det afgørende sandsynliggjort, at salmonellabakterierne var i kødet, da sagsøgeren købte det hos sagsøgte. Sagsøgte solgte oksekødet med en tilberedningsvejledning, som efter skønsmændens forklaring ikke ville fjerne risikoen for en salmonellainfektion ved spisning. Under hensyn hertil må et sådant produkt, der påvises salmonellainficeret, antages at være defekt efter produktansvarslovens § 5. Det kan ikke bebrejdes sagsøgeren, at hun i overensstemmelse med tilberedningsvejledningen og hovedparten af almindelig tilgængelige mad-opskrifter, undlod at gennemstege bøfferne „
- ¹⁸ Om den retlige afgrænsning mellem produktansvaret og den mangelfulde ydelse, se nærmere Sonny Kristoffersen i *Justitia*, nr. 2, 1990.
- ¹⁹ Se nærmere Bryde Andersen og Lookofsky: *Lærebog i Obligationsret* 1, (2000), s. 492-493.
- ²⁰ Ved lov nr. 1041 af 28. november 2000, jf. forarbejderne i FT 20001-01: 287, 1455, 1627; A467; B 58, jf. lovforslag 18 om forslag til lov om ændring af produktansvarsloven skete der således en ophævelse af undtagelsen for uforarbejdede produkter hidrørende fra jordbrug, husdyrbrug, fiskeri og jagt. Lovændringen implementerer EP/Rådsdirektiv 99/34 om ændring af produktansvarsdirektivet (1985/374) på bl.a. baggrund af BSE-skandalen. Forvolder et sådant produkt skade, gælder produktansvarsloven. Det er efter ikrafttrædelsesbestemmelsen dog en forudsætning herfor, at det skadevoldende produkt er bragt i omsætning efter ændringslovens ikrafttrædelse den 4. december 2000. For levnedsmiddelskader, som kan være mange år om at manifestere sig, vil det derfor fortsat i en årrække kunne være udelukket at påberåbe sig lovens EF-direktiv-baserede regelsæt, jf. nærmere *Børge Dahl* i *Karnov* 2000, s. 4745, note 32.
- ²¹ *Ibid.*